

המקום

שבועות וירטואלי
בבית אבי חי

המקום

בין האלוהי לאנושי | אבינועם רוזנק

מהו הסוד שמצוי ב"מקום"? מדוע הקב"ה נקרא "המקום" ומה הוא מלמד אותנו על "המקום" שבו אנו חיים? איך אפשר לקשור בין האלוהי האין סופי ל"מקום" שהוא צר ופיסי? על שאלות אלה נצא למסע פילוסופי רווי מקורות מקראיים וחז"ליים.

1 ← תהילים נד

(א) לְדוֹד מִזְמוֹר לַה' הָאָרֶץ וּמְלוֹאָה תִּבְל וַיִּשְׁבִּי בָהּ:

(ב) כִּי הוּא עַל יַמִּים יִסְדָּה וְעַל נְהָרוֹת יִכּוֹנְנָה:

(ג) מִי יַעֲלֶה בְּהַר ה' וְיִמִּי יִקּוּם בְּמִקְוֹם קִדְשׁוֹ:

(ד) נָקִי כַפַּיִם וְבַר לִבָּב אֲשֶׁר לֹא נִשְׂא לְשׂוֹא נִכְפְּשִׁי וְלֹא נִשְׁבַּע לַמֶּרְמָה

- האם כל מקום קדוש ורווי נוכחות אל?
- מה ההבדל בית הר ה' לבין הארץ ומלואה?

2 ← בראשית נח

(י) וַיֵּצֵא יַעֲקֹב מִבְּאֵר שֶׁבַע וַיֵּלֶךְ חֲרָנָה: (יא) וַיִּפְגַּע בְּמִקְוֹם וַיֵּלֶן שָׁם כִּי בָא הַשֶּׁמֶשׁ וַיִּקַּח מֵאֲבְנֵי הַמִּקְוֹם וַיִּשֶׂם מִרְאֲשֹׁתָיו וַיִּשְׁכַּב בְּמִקְוֹם הַהוּא:

(יב) וַיַּחֲלֵם וַהֲנִה סֹלֶם מִצַּב אַרְצָה וְרֹאשׁוֹ מֵגִיעַ הַשָּׁמַיְמָה וַהֲנִה מַלְאָכֵי אֱלֹהִים עֹלִים וַיִּרְדּוּ בּוֹ:

(יג) וַהֲנִה ה' נָצַב עֲלָיו וַיֹּאמֶר אֲנִי ה' אֱלֹהֵי אַבְרָהָם אָבִיךָ וְאַלְהֵי יִצְחָק הָאָרֶץ אֲשֶׁר אַתָּה שֹׁכֵב עָלֶיהָ לְךָ אֲתַנְנָה וְלִזְרַעְךָ: (יד) וְהִיָּה זֶרְעֶךָ כְּעֶכֶר הָאָרֶץ וְכִרְצַת יָמָה וְקִדְמָה וְצִפְנָה וְנִגְבָּה וְנִבְרַכְוּ בְךָ כָּל מִשְׁפְּחוֹת הָאָדָמָה וּבְזַרְעֶךָ:

(טו) וַהֲנִה אֲנֹכִי עִמָּךְ וְשִׁמְרֵתִיךָ בְּכָל אֲשֶׁר תֵּלֵךְ וְהִשְׁבַּתִּיךָ אֶל הָאָדָמָה הַזֹּאת כִּי לֹא אֶעֱזָבְךָ עַד אֲשֶׁר אִם עָשִׂיתִי אֶת אֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי לְךָ:

(טז) וַיִּיקֶץ יַעֲקֹב מִשְׁנָתוֹ וַיֹּאמֶר אֲכֹן יֵשׁ יִקְוֶה בְּמִקְוֹם הַזֶּה וְאֲנֹכִי לֹא יָדַעְתִּי:

(יז) וַיִּירָא וַיֹּאמֶר מַה נֹּרָא הַמִּקְוֹם הַזֶּה אֵין זֶה כִּי אִם בֵּית אֱלֹהִים וְזֶה שַׁעַר הַשָּׁמַיִם:

(יח) וַיִּשְׁכֵם יַעֲקֹב בַּבֹּקֶר וַיִּקַּח אֶת הָאֲבָן אֲשֶׁר שָׁם מִרְאֲשֹׁתָיו וַיִּשֶׂם אֹתָהּ מִצְבֵּה וַיִּצַק שָׁמֶן עַל רֹאשָׁהּ:

(יט) וַיִּקְרָא אֶת שֵׁם הַמִּקְוֹם הַהוּא בֵּית אֵל וְאוֹלָם לִזֵּז שֵׁם הָעִיר לְרֹאשְׁנָהּ:

(כ) וַיֵּדֶר יַעֲקֹב נֶדֶר לֵאמֹר אִם יִהְיֶה אֱלֹהִים עִמָּדִי וְשִׁמְרֵנִי בְּדַרְךָ הַזֹּאת אֲשֶׁר אֲנֹכִי הוֹלֵךְ וְנָתַן לִי לֶחֶם לֶאֱכֹל וּבְגָד לְלַבֵּשׁ: (כא) וְשַׁבְּתִי בְּשָׁלוֹם אֶל בֵּית אָבִי וְהָיָה ה' לִי לֵאלֹהִים:

(כב) וְהָאֲבָן הַזֹּאת אֲשֶׁר שָׁמַתִּי מִצְבֵּה יִהְיֶה בֵּית אֱלֹהִים וְכָל אֲשֶׁר תֵּתֵן לִי עֲשׂוֹר אֶעֱשֶׂרְנִי לְךָ:"

הקב"ה מזוהה כאן כ"המקום".

עקבו אחרי ההופכות של מושג זה, "המקום".

- האם האלוהים הוא המקום או "במקום"?
- האם המקום הוא רק המקום הזה או כלל הארץ?
- האם המקום קשור לאלוהי בגלל הקשר לשמיים (הסולם) או גם בלעדיו?
- כאן מיוסדים הביטויים "בית אלוהים" ו"שער השמיים". ומה קרה למקום הזה בהתכנסותו ל"והאבן הזאת אשר שמתי מצבה יהיה בית אלוהים"?
- הפסוקים משמשים כפתח לתקווה שהקב"ה יהיה עמו בכל אשר ילך – מה פירושו של "מקום"?

3 ← בראשית רבה סח, ט

"וַיִּפְגַּע בְּמִקוֹם" (בראשית כח, יא), רבי הונא בשם רב אמי אמר: מפני מה מכנין שמו של הקדוש ברוך הוא וקוראין אותו מקום? שהוא מקומו של עולם ואין עולמו מקומו. מן מה דכתיב [ממה שכתוב]: הִנֵּה מְקוֹם אֲתִי (שמות לג, כא), הוּי [מכאן ש]הקדוש ברוך הוא מקומו של עולם ואין עולמו מקומו. אמר רבי יצחק כתיב [כתוב]: 'מְעַנֶּה אֱלֹהֵי קֶדֶם' (דברים לג, כז). [וכי] אין אנו יודעים אם הקדוש ברוך הוא מעונו של עולם ואם עולמו מעונו? מן מה דכתיב [ממה שכתוב] 'אֲדַנִּי מְעוֹן אֲתָה' (תהלים צ, א).

- "ויפגע במקום" = שהכול יודעים מהו? משהו אחר?
- מה מסתתר מאחורי "שהוא מקומו של עולם ואין עולמו מקומו"?
- כשאומרים שאלוהים הוא בית, מעון, מקום – פירושו באמת, או שרק כמטפורה?
- מה פירוש "לגור באלוהים"?
- האל שוכן בעולם – או שהעולם שוכן באלוהים? מי זקוק למי? מי תלוי במי? מי גילום של מי?
- היש לאלוהים מקום? ואם אין, האם הוא תלוש או הוויה נוכחת?

4 ← בראשית רבה סח, י

"וַיִּפְגַּע בְּמִקוֹם" (בראשית כח, יא), ביקש לעבדו, נעשה העולם כולו כמין כותל לפניו.

- במקום הופך ל"עולם כולו" – מה פירוש?
- מה טיבה של התנגשות זו?
- כיצד זה קשור ל"מה נורא המקום הזה"?

5 ← שמות לג

(יז) "וַיֹּאמֶר ה' אֵל מֹשֶׁה גַם אֶת הַדְּבָר הַזֶּה אֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ אֵעָשֶׂה כִּי מִצְאֶתְךָ חוֹן בְּעֵינַי וְאֲדַעַךְ בְּשֵׁם: (יח) וַיֹּאמֶר הָרִאֲנִי נָא אֶת כְּבֹדְךָ: (יט) וַיֹּאמֶר אֲנִי אֶעֱבִיר כָּל טוֹבִי עַל פְּנֶיךָ וְקָרָאתִי בְשֵׁם ה' לְפָנֶיךָ וְחֲנַנְתִּי אֶת אֲשֶׁר אַחֲרָי וְרַחַמְתִּי אֶת אֲשֶׁר אֲרַחֵם: (כ) וַיֹּאמֶר לֹא תוּכַל לִרְאֹת אֶת פָּנַי כִּי לֹא יִרְאֵנִי הָאָדָם וְחִי: (כא) וַיֹּאמֶר ה' הִנֵּה מְקוֹם אֲתִי וְנִצַּבְתָּ עַל הַצּוּר: (כב) וְהָיָה בְּעֵבֶר כְּבֹדִי וְשַׁמְתִּיךָ בְּנִקְרַת הַצּוּר וְשַׁכַּתִּי כְּפִי עָלֶיךָ עַד עֶבְרִי: (כג) וְהִסְרִתִּי אֶת כְּפִי וְרָאִיתָ אֶת אַחֲרַי וְכִפִּי לֹא יִרְאוּ."

- "הנה מקום אתי" – מה פירושו? המקום נמצא עם אל? שייך לאל? אתי = בתוכי? שלי?
- מי בעל הבית בפסוקים אלה?
- איך ומה פירוש לדעת את קב"ה בשם? ומהי ראיית הכבוד?
- מה פירוש שימת כף היד להגנה על משה?
- הניתן להיפגש עם חלק כלשהו של האל? מה בין פנים לאחור?

6 ← תהלים פרק צ

- (א) תפלה למשה איש האלהים אֲדַנִּי מֵעוֹן אֶתָּה הֵייתָ לָנוּ בְּדֹר וָדֹר:
 (ב) בְּטֶרֶם הָרִים יְלָדוֹ וְתַחֲלֹל אֶרֶץ וְתַבֵּל וּמַעוֹלָם עַד עוֹלָם אֶתָּה אֵל:
 (ג) תִּשָּׁב אֲנוֹשׁ עַד דָּכָא וְתֹאמַר שׁוּבוּ בְּנֵי אָדָם: (ד) כִּי אֶלֶף שָׁנִים בְּעֵינַיִךְ כְּיוֹם אֶתְמוֹל כִּי יַעֲבֹר וְאַשְׁמֹרֶה בְּלִילָה: (ה) זְרַמְתָּם שָׁנָה יִהְיוּ בַּבֶּקֶר כְּחֻצִיר יַחְלִף:
 (ו) בַּבֶּקֶר יִצִּיץ וְיַחְלִף לְעֶרֶב יִמּוֹלֵל וְיִבֵּשׁ: (ז) כִּי כְּלִינוּ בְּאֶפְךָ וּבְחֻמְתְּךָ נִבְהַלְנוּ: (ח) <שֶׁת> שָׁתָה עֹנֹתֵינוּ לְנִגְדֶךָ עֲלַמְנוּ לְמֵאוֹר פְּנִיךָ: (ט) כִּי כָל יְמֵינוּ פָּנוּ בְּעִבְרֹתֶיךָ כְּלִינוּ שָׁנִינוּ כְּמוֹ הַגֵּה: (י) יְמֵי שָׁנוֹתֵינוּ בָּהֶם שִׁבְעִים שָׁנָה וְאִם בְּגִבּוֹרֹת שְׁמוֹנִים שָׁנָה וְרִהַבְּם עָמַל וְאָוֶן כִּי גַז חִישׁ וְנִעְפָּה: [...] (יג) שׁוּבָה ה' עַד מָתַי וְהִנַּחֵם עַל עֲבֹדֶיךָ: (יד) שִׁבְעֵנוּ בַּבֶּקֶר חֲסֻדְךָ וְנִרְנְנָה וְנִשְׁמַחָה בְּכָל יְמֵינוּ: (טו) שְׁמַחְנוּ כִּימוֹת עֲנִיתָנוּ שָׁנוֹת רָאִינוּ רָעָה: (טז) יִרְאֶה אֵל עֲבֹדֶיךָ כְּעֹלֶךָ וְהִדְרֶךָ עַל בְּנֵיהֶם: (יז) וַיְהִי נֵעַם אֲדַנִּי אֱלֹהֵינוּ עָלֵינוּ וּמַעֲשֵׂה יְדֵינוּ כֹּנְנָה עָלֵינוּ וּמַעֲשֵׂה יְדֵינוּ כֹּנְנָהוּ

(תהלים, צ)

- "ה' מעון אתה היית לנו" – מה בין אלוהים לבני האדם?

7 ← שמות ג

- (א) וּמֹשֶׁה הָיָה רֹעֵה אֶת צֹאן יִתְרוֹ חֹתֶנּוּ כֹהֵן מִדִּין וַיִּנְהַג אֶת הַצֹּאן אַחֵר הַמִּדְבָּר וַיָּבֵא אֶל הַר הָאֱלֹהִים חֹרֶבָה:
 (ב) וַיִּרְא מַלְאָךְ ה' אֵלָיו בְּלִבַּת אֵשׁ מִתּוֹךְ הַסֵּנֶה וַיִּרְא וְהִנֵּה הַסֵּנֶה בַּעַר בְּאֵשׁ וְהַסֵּנֶה אֵינֶנּוּ אֶכְלֵ: (ג) וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶסְרָה נָא וְאֶרְאֶה אֶת הַמַּרְאֵה הַגָּדֹל הַזֶּה מִדּוֹעַ לֹא יִבְעַר הַסֵּנֶה: (ד) וַיִּרְא ה' כִּי סָר לְרֵאוֹת וַיִּקְרָא אֵלָיו מִתּוֹךְ הַסֵּנֶה וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה וַיֹּאמֶר הַנְּנִי: (ה) וַיֹּאמֶר אֵל תִּקְרַב הָלֶם שֶׁל נְעֻלְיִךְ מֵעַל רַגְלֶיךָ כִּי הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אֶתָּה עוֹמֵד עָלָיו אֲדַמֵּת קֶדֶשׁ הוּא:
 (ו) וַיֹּאמֶר אֲנֹכִי אֱלֹהֵי אַבְיָךְ אֱלֹהֵי אַבְרָהָם אֱלֹהֵי יִצְחָק וְאֱלֹהֵי יַעֲקֹב וַיִּסְתֵּר מֹשֶׁה פָּנָיו כִּי יִרְא מֵהַבֵּיט אֶל הָאֱלֹהִים:

- כיצד מקום הופך ל"קדוש"?

- ההר קדוש? האל קדוש?

- המקום מתקדש בנוכחות שליח אל או רק בנוכחות אל? האם התגלות חד פעמית עושה זאת או רק נוכחות מתמדת?

- המקום הקדוש הוא מקום לרתיעה או משיכה? מה ביניהם?

- מקום קדוש אסור בראיה? בנגיעה? מדוע?

- מדוע להיות יחף?

8 ← שמות רבה (וילנא) פרשה ב סימן ה

- "וישאל גוי אחד את רבי יהושע בן קרחה: מה ראה הקדוש ברוך הוא לדבר עם משה מתוך הסנה? אמר לו: אילו מתוך חרוב או מתוך שקמה, כך היית שואלני. אלא להוציאך חֶלֶק אי-אפשר. למה מתוך הסנה? – ללמדך שאין מקום פנוי בלא שכינה, אפילו סנה."

- מה תפקיד הגוי כשואל השאלות?

- מה היתרון בשאלות אלה ומה חסרוֹן? וכיצד הוא מהדהד לבן הרשע בהגדה?

- האם השאלה נכונה?

- מה פירושו של מקום שפל כששכינה מצויה בו?